

HABİB BEKTAŞ'IN "GÖLGE KOKUSU" ADLI ROMANINDA İKİ FARKLI ÜLKE YANSIMALARI

TWO DIFFERENT COUNTRIES' REFLECTIONS OF HABİB BEKTAŞ'S NOVEL IN "GÖLGE KOKUSU"

*Burcu ÖZTÜRK¹
Şahbender ÇORAKLI²*

Özet

Her birey bir kültürün içine doğar ve zamanla o kültürün özelliklerini benimser. Göç ile birlikte ise sahip olunan kültürün aitlik duygusu azalır zamanla yok olur. Öyle ki eski kültüre yabancılaşma doğar ve zamanla yeni kültür değerleri kabullenilir. Almanya'da yaşayan Türklerde de zamanla bu durum yaşanmıştır. Özellikle göç sonrası yaşanan uyum sorunları fazlaca öne çıkmış ve ait olduğu toplumdaki kopan birey, bu yeni kültürü benimsemeye çalışırken yabancılaşma olgusunun içerisinde yer almaya başlamıştır. Türk olmak ve Alman olmak arasında yaşanan kimlik krizleri edebiyata da yansımıştır. Bu çalışmada, iş göçüyle Almanya'ya giden Habib Bektaş'ın "Gölge Kokusu" adlı eseri iki farklı ülkenin aynı kişideki yansımaları ve algılanış biçimleri açısından incelenmiştir. Globalleşen dünyada yavaş yavaş kaybolup giden geleneksel değerler, sanayileşmiş toplum olan Almanya ve her şeye rağmen birbirlerine yabancılaşmamış, dostluğun değerini bilen insanların varlığı iki farklı değerler sistemi açısından ele alınmıştır. Böylece kültürlerin insanların yaşamındaki yeri ve kimlik oluşumundaki rolü vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen Edebiyatı, Almanya, Kimlik, Kültür, Yabancılaşma.

Abstract

Each individual is born into a culture and in time s/he adopts the characteristics of that culture. However; with migration, the sense of belonging to a culture diminishes over time and vanishes. As a result of migration, the individual becomes alienated to the old culture and new cultural values are accepted within time. This situation was also experienced by Turks that were living in Germany.

¹ Doktora Öğrencisi. Trakya ve Namık Kemal Üniversiteleri Sosyal Bilimler Enstitüsü. Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Ortak Doktora Programı, burcuozturk@gmail.com.

² Dr. Öğretim Üyesi; Namık Kemal Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Tekirdağ, scorakli@edu.tr

Especially the problems of adaptation after migration appeared and the individuals, who were separated from the society they belonged to, started to experience alienation while trying to adopt the new culture. The identity crisis between being a Turk and being a German was reflected in literature. In this study, Habib Bektaş's work named "Gölge Kokusu" was examined in terms of reflections and perception of two different countries on the same person. The traditional values that gradually disappeared in the globalizing world, the industrialized society of Germany, and the existence of people who are not alienated to each other and who know the value of friendship despite everything are discussed in terms of two different systems of values. Thus, the place of culture in the lives of people and its role in identity formation are emphasized in this study.

Key words: Immigrant Literature, Germany, Identity, Culture, Alienation.

GİRİŞ

Tarihsel bir gerçeklik olan göç, her zaman insanlık tarihinin bir parçası olmuştur. Savaşlar, işgaller, demografik büyümeler, daha iyi yaşam şartları gibi olgular gönüllü ve zorunlu göçü beraberinde getirmiştir. Türkiye'de ise bu durum altmışlı yılların başında daha çok ekonomik nedenlerden ortaya çıkmış ve İkinci Dünya Savaşı sonrası artan işgücü ihtiyacını karşılamak üzere vatandaşlarımızın Almanya'ya gitmesi ile devam etmiştir. Yapılan antlaşmalar sonucu başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesine göç gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 1955-68 yılları arası sekiz Akdeniz ülkesini kapsayan antlaşmalar arasında 30 Ekim 1961'de Türkiye ile yapılan Ankara Antlaşması da yer almaktadır (Kuruyazıcı; 2001: 3). Fakat yapılan göç ile birlikte yalnızca bedenler ve bavullar değil, o bavullarla gelenek, görenek ve en önemlisi kültür de gitmiştir. Dolayısıyla kültürün en önemli unsurlarından olan edebiyat, göçmenlerin kendilerini ifade edebilmeleri için, iletişim sorunlarını, vatan özlemlerini; hatta yaşadıkları çatışmaları anlatabilmeleri için bir aracı olmuştur.

İnsanın kendisini dünyanın bir köşesinde kaybolmuş, çaresiz halde bulması, söylediklerini kimsenin anlamaması herkes için zor bir durumdur. Bir tarafta yeni yaşamın getirdiği zorluklar hissedilirken, yaşananlar ve duygular insanları yazmaya yöneltmiştir. Dolayısıyla bu yazın türünün ortaya koyduğu hemen hemen bütün eserlerin kaynağını göç ve göçün getirdiği gerçekler oluşturmuştur (Şölçün; 2007: 137). İlk olarak Türkçe yazılan eserler daha sonraları Almancaya çevrilmiştir. Fakat eserlerde göçün sebep olduğu bütün duygulara rastlamak mümkündür. Özellikle dilini,

kültürünü, âdetlerini bilmedikleri bir ülkeye giden birinci kuşağın yalnızlığı ve yaşadığı durumlar Kuruyazıcı tarafından şu şekilde aktarılmıştır:

Hep bir özlem içinde yaşıyordu bu kuşak, geride bırakılanlara, köklerine duyulan bir özlemde bu. Yaşamak zorunda oldukları yeni ülkede ise her şey yabancıydı. Bir yerde “kök salmak”, “kökleri yerinden sökülmüş olmak”, “köklerini yitirmek” gibi imgeler çoğu göçmen yazarın yapıtlarında karşımıza çıkıyor, bir yerden sonra da vatan arayışı ile birleşebiliyor. (Kuruyazıcı; 2001: 20)

Genel bir değerlendirmeye bakıldığında kimileri için ‘yeni vatan’, kimileri için ‘sürgün’, kimileri için ise ‘gurbet’ olan topraklar yazınsal metinlere memleket hasreti, vatan sevgisi, yalnızlık, özlem olarak yansımıştır. Aslında “yabancı ülkeyi vatan yapan da, vatani yabancı bir ülkeymiş gibi algılayan da biziz” (Sayın; 1992: 21). Fakat bu insanların çoğu, yaşanan durumlar nedeniyle öz vatanlarını terk etmek “zorunda” olduklarından, özlemleri hiç eksilmemiştir ve kendilerini hep yabancı olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla eserlerinde de dışlanma ve yeni topluma uyum sağlama sorunlarının örneklerine rastlanılmıştır. Bu duruma daha çok ilk kuşakta rastlamak mümkündür; çünkü Türkiye’de doğup büyüyen, belirli bir seviyeye gelmiş insanlar terk ettikleri yerin kültürünü bildikleri için kıyaslama yapabilmıştır. Bu nedenle özlem ve vatan hasreti ağır basmıştır. Fakat diğer taraftan ikinci ve üçüncü kuşak düşünüldüğünde orada doğup büyüdükleri için artık bu konulardan ziyade farklı konular ele alınmaya başlanmıştır.

1. KONUK İŞÇİLER VE ALMANYA

Almanya’nın bazı ülkelerden iş gücü ithal etmesi ile birlikte göç veren ülkelerden olan Türkiye büyük bir öneme sahip olmuştur. Hatta “1960’tan itibaren işçi sıkıntısı çekmekte olan bazı Alman firmaları, özel olarak gönderdikleri temsilciler vasıtasıyla Türkiye’den işçi çekmeye başlamışlardı” (Turan; 1997: 13) ve bu durumu beraberinde Türk-Alman İşçi Mübadele Anlaşması izlemiştir. Fakat bu süreç çok az sayı ile başlamasına rağmen, Türkiye’nin Almanya’ya en çok işçi veren ülke olmasına kadar devam etmiştir. İlk zamanlar gönderilen işçi sayısı az iken, 1972’lerde bu rakam neredeyse ilk yılların on katına ulaşmıştır (Gitmez; 1983: 18).

Türkiye'nin askeri darbe ile birlikte ortaya çıkan ekonomik sıkıntıları dış göç aracılığıyla "bir yandan işsizlik sorununa geçici bir önlem, bir yandan da sürekli açık veren dış ödemeler dengesine bir katkı olarak görülmüştür" (Yasa; 1979: 5). Ülkemizden daha çok siyasi ve öğrenim nedeniyle göç edenler olsa da, göç edenlerin büyük bir kısmının ekonomik sebepler nedeniyle gittiği de yadsınamayacak bir gerçekliktir. Göç eden gurbetçilerimiz hakkında şu şekilde kısaca bilgi verilebilir:

İlk kuşak yazarlarda daha çok vatan hasreti, çekilen acılar, yaşanan zorluklar, toplumdan dışlanma, yalnızlık ve bunların beraberinde getirdiği sorunlar ele alınmıştır. Amaçları Almanlara seslenerek içlerini dökmek, onlara seslerini ve dertlerini duyurmak olmuştur (Baypınar; 1992, s.358). Dolayısıyla bu yazarlar yaşanan tarihsel gerçekliği yazınsal gerçekliğe dönüştürmüştür (Oraliş; 2001, s. 36). Daha çok eleştireci ve hicvedici tonun egemen olduğu birinci kuşak eserlerinde sık sık vatandan uzak kalmanın yarattığı özlem ve köklerden kopmanın (Kocadoru; 2003: 1) yarattığı acı hakim olmuştur. Birinci kuşak yazarların tamamı konuk işçi olmamalarına rağmen yine de "konuk işçi edebiyatı" (Yeşilada; 2001, 103) adı altında değerlendirilmiştir. "Almanya'da yaşayan, ama yabancılıklarını hep duyumsayan, iki kültür arasında kimlik sorunu çeken insanların dünyasıdır anlatılanlar" (Aytaç; 1994: 516).

İkinci kuşak yazarlar ise orada doğup büyüdüğü için ya da öğrenim amacıyla Almanya'ya giden gençler oldukları için durum daha farklı olmuştur. Çünkü Almanca ile iç içe büyüyen bu kuşak, hem Türk kültürüne hem de Alman kültürüne yakındır. Dolayısıyla artık "bir sızlanma edebiyatının yerini; kimlik sorunsalının, bireyselliğin, yabancı düşmanlığının" (Çoraklı; 2016: 153) ele alındığı eserler almıştır ve kullanılan "mecazlar, imajlar ve dil oyunları" (age.:153) sayesinde bu yazarların hem Almanca hakimiyetleri hem de edebi düzeyleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ikinci kuşak yazarların artık kendilerine acımadıkları ve kendilerinde mağduriyet görmedikleri söylenebilir (Aktürk; 2009, 9). Aslında bu durumun temel sebebi olarak kuşaklar arası geliş sebebi farklılıkları gösterilebilir. Bu yazarlarda daha çok iki kültür ile birlikte yaşamının getirdiği durumlar ve buldukları kültürel çevredeki kimlik problemleri ele alınmıştır³ (Brenner; 2011: 365). Yazarlar kendilerini ne tam anlamıyla Almanya'ya ne de Türkiye'ye ait hissetmediklerinden, bu

³ Araştırmacı tarafından çevrilmiştir.

kuşaktan sayılan yazarlar daha çok kimlik sorunsalını ve farklılıklarını kaleme almıştır.

Doksanlı yıllarda ortaya çıkan üçüncü kuşak yazarlar ise ikinci kuşağın çocuklarından oluşmaktadır. Bu kuşakta yaşanan acılar ve beraberinde gelen kimlik problemleri, hatta göçmen kavramı bile yok olmaya yüz tutmuştur, çünkü tarihte uzun süren çatışmalar da bile insanlar birbirlerinin kimliklerinin parçası olmuşlardır (Fay; 2001: 316). Dolayısıyla artık uzun süredir Almanya’da yaşayanların oradaki kimliği benimsemeleri kaçınılmazdır. Birinci kuşağın ait olduğu kültürü yadsıyan bu kuşak, kendilerini Alman olarak tanımlamaya ve bu kimlik ile yaşamlarını sürdürmeye başlamıştır. Fakat bu kuşakların arasında oluşmuş en büyük farkı şu şekilde özetlemek mümkündür: Birinci kuşakta Türk olmak ve Alman olmak çatışması ve Araf’ta kalmak söz konusu olmazken, iki kültürlülüğün oluşturduğu ikilem orada doğan ve Türk kökenli olan ikinci kuşakta bir kimlik krizi haline gelmiştir.

2. HABİB BEKTAŞ VE BİRİNCİ KUŞAK

1951 yılında Salihli’de doğan yazar, 1971 yılında Almanya’ya gitmiştir. Almanya’da Erlangen Kültür Özendirme Ödülü’nü kazanan yazarın Türkiye’de ve Almanya’da çeşitli kitapları yayımlanmıştır. Eserlerinden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Erlangen Şiirleri (Şiir-1983), Kapıkule Nerde (Öykü-1983), Adresinde Yoktur (Şiir-1985), Söz’ü Yurt Edindim (Şiir-1992), Gölge Kokusu (Roman- 1997) Türkiye’de yayımlanan eserlerinden bazılarıdır. Almanya’da ise Reden die Sterne? (Yıldızlar Konuşur mu?), Das vergessene Wachsen (Unutulan Büyüme), Mein Freund der Opabaum (Arkadaşım Dedeğacı) gibi eserleri yayımlanmıştır. Yazar, çalışmamızda incelenecek olan Gölge Kokusu adlı romanıyla ise İnkılap Roman Ödülü’nü kazanmıştır (Özkırımlı; 2004: 209). Kendisi 1972 yılında iş göçüyle Almanya’ya giden; aynı zamanda da roman ve öykülerinde oraya çalışmaya giden ve kendilerini yabancı bir dünyada bulan insanların trajik öyküsünü anlatan birinci kuşak yazarlardan birisidir.

3. “GÖLGE KOKUSU”

Beş bölümden oluşan roman “Annem yok. Var, ama yok.” (Bektaş; 2014: 5) ifadeleri ile başlamaktadır. Okur, altı yaşındaki Metin tarafından anlatılan trajik olayı daha romanın ilk sayfalarında hissetmektedir. Roman,

yazar tarafından âdeta ikiye bölünmüştür. İlk iki bölümde olaylar ben şahıs zamiri kullanan anlatıcı tarafından anlatılırken; diğer bölümlerde olaylar üçüncü tekil şahıs zamiri kullanan anlatıcı tarafından anlatılmaya başlamıştır.

1980 darbesi sonrasında "komünist" (age.: 6) olduğu gerekçesiyle siyasi bağlantılarının da var olabileceği düşünülen ve gözaltına alınan Ayten ve Rasim'in; gittiği Almanya'da farklı bir dünya bekleyen Metin'in hayatını ele almaktadır bu roman. İlk iki bölümde daha çok Anadolu kasabası, dostluk, arkadaşlık, gelenek ve görenekler anlatılırken; üçüncü bölümden itibaren yozlaşmış bir dünya olarak tasvir edilen, 'zorunlu' göç nedeniyle adı gibi soğuk olan Almanya'nın, yalnızlığın, kasvetin, bozulmuş aile ilişkilerinin hikâyeleri anlatılmaktadır.

Ödüllü roman olan bu eserde okur, iki farklı kültüre sahip ülkenin aynı kişideki algılanış biçimlerini; çocukluğu Türkiye'de gençlik yılları ise Almanya'da geçen Metin üzerinden yorumlamaktadır. Bir tarafta Batı Anadolu'da -kendi öz topraklarında- dostluğu ve samimiyeti iliklerine kadar hisseden, konuşkan olarak nitelendirilen Metin profili; diğer tarafta ise gurbette -Almanya'da- yabancılaşan, yalnızlaşan, içine kapanık, konuşmayı sevmeyen bir Metin profili ile karşı karşıya kalınmaktadır. Esere yansıyan iki farklı kültür örnekleri ise şu şekildedir:

3.1. Türkiye'nin Ana Karakter Üzerindeki Etkisi

Eserde Metin'in dedesi Hüseyin Efe Türk kültürünü sembolize etmektedir ve Metin'in gözünde her şeyi bilen kişidir. Ve sürekli "Dede be, sen her şeyi biliyorsun!" (Bektaş; 1997: 39) ifadeleri ve buna eş değer ifadeler Metin tarafından kullanılmakta ve dedesine olan hayranlığı vurgulanmaktadır.

Köye vardıkları ilk gün daha ninesine koşmadan soluklanmak için kahveci Halil amcanın yanına uğrayan dede ve torun iki çay içmiştir. Metin burada Halil amcanın misafirperverliği ve cana yakınlığı ile karşılaşmıştır: "Halil amca bir çay parası alıyor. Dedemin üstelemesinin bir yararı dokunmuyor. 'Sadece senin konuğun değil ki, Metin!' diyor Halil amca" (age.: 45).

Şehir çocuğu olan Metin insanların yardımseverliği karşısında ise hem şaşkınlığını gizleyememekte hem de mutlu olmaktadır. Ninesi hasta olan Metinlere komşuları Şerife teyze sürekli gitmekte ve evin işleri de dahil her

şeye yardım etmektedir. Hatta hasta olan Sultan ninenin (Metin'in ninesi) iş yaptığını gören Şerife teyze “Yok anam, yok, akıl fikir yok bu kadında! Senin adın Deli Sultan olmalıymış! Şuna bak, iyi olmuş da, almış eline kovayı süpürgeyi, temizlik yapıyor! Geç, geç otur şuraya!” (age.: 47) ifadelerini kullanmaktadır. Bu davranış aslında iki kadın arasındaki samimiyeti, yardımseverliği ve yakınlığı gözler önüne sermektedir. Sultan nine hasta olduğu için kendi yaşlılığını hiçe sayan bu kadın, Anadolu'nun sahip olduğu değerleri temsil eden en güzel örneklerdendir.

Metin'in dedesine karşı olan sevgisi, hayranlığı, ondan kopmak istememesi özellikle bağa gittiklerinde artmaktadır: “Üzüm tanesini alırken ‘Ah çocuk!’ diyor dedem. Avcunun içindeki üzüm tanesine uzun uzun bakıyor; kokluyor üzümü. Sonra da ‘şifa niyetine’ deyip ağzına atıyor. Ah, dedem çok güzel yapıyor her şeyi. Dedem sihirbaz gibi. Dedeme sarılmak istiyorum” (Bektaş; 1997: 158).

Her gün yeni şeyler öğrenen Metin'in hayatına yeni kelimeler, deyimler ve ifadeler de girmektedir; fakat bunlar onun için çok yabancıdır. Dolayısıyla bunları tanımlamakta zorlanmaktadır. İfadelerin bazılarını şu şekilde aktarmak, hatta bunları çoğaltmak da mümkündür:

“[...] ‘Ama işler çok kesatlaştı’ diyor. Hiçbir şey anlamıyorum. ‘Kesatlaşmak ne demek bilmiyorum’” (Bektaş; 2014: 36).

“Dedem, bağlara baktığımı anlıyor. ‘Bağlar kelebek!’ diyor. Hiçbir şey anlamıyorum” (age.: 39).

“ ‘Irza namusa dokunmak’ ne demek bilmiyorum. Nasıl dokunulur bilmiyorum. Soramıyorum da.” (age.: 53)

“[...] Hırlı bir ayakkabı olsak, gazeteye çıkmazmışız. O öyle söyleyince, ben de onu kızdırıyorum. ‘Onun adı gaste değil, gazete,’ diyorum. ‘Hırlı ayakkabının ne olduğunu bilmiyorum, ama biz hırlı ayakkabıyız,’ diyorum” (age.: 57)

“ ‘Kadersizim benim!’ diyor. ‘Kadersizim’ ne demek bilmiyorum. Kader neyse ondan bende olmadığını anlıyorum” (age.: 74).

Dostluk, arkadaşlık, komşuluk ilişkileri, bozulmamış hayatlar, birbirinden uzaklaşmamış insanların varlığı ise eserde olumlu olarak aktarılan olgulardandır:

Akşam oluyor. Şerife teyze, Koreli amca ve karısı Zümrüt teyzeden başka kimse yok evimizde. Yemeği ayrı ayrı değil, hep birlikte yiyoruz. Daha önceki günlerde olduğu gibi kadınlar bir tarafta, erkekler bir tarafta değil. Onlar yabancı değillermiş. Misafir hiç değillermiş. Evin insanlarıymış. Zümrüt teyze etli nohut pişirmiş. Sadece nohutlarından yiyorum. (age.: 97)

Romanda dikkat çeken bir diğer unsur ise geleneksel yapının yer aldığı kahve falı, cenazenin yedisi-kırkı, bağ bozumu, tarla işleri nedeniyle göç ve buna benzer konuların ele alınmasıdır.

"Ninemin kapatılmış kahve fincanını alıyor eline. Fincanın içine bakıyor uzun uzun. [...] Ben de kendi fincanımı alıyorum. Bakıyorum içine. Kahve bulaşığından başka hiçbir şey göremiyorum. (age.:53-54)

"Şerife teyze bağa göçmek için 'erken' diyor. Herkes ne zaman göçerse biz de o zaman göçmeliymişiz. [...] Daha ne yedisi olmuş ninemin, ne kırkı, ne elli ikisi! Kur'an okunacak, devir yapılacakmış. Hele mevlit filan okunsunmuş. Ele güne karşı!" (age.: 86)

Eserdeki bulgular değerlendirildiği zaman Metin'in dedesinin yanında sadece yeni sözcükler ve ifadeler değil, yeni bir dünya keşfettiği de anlaşılmaktadır. Altı yaşında olmasına rağmen çok zeki olan Metin etrafını çabuk algılayabilmekte ve çekinmeden sorgulayabilmektedir. Ayrıca diğer çocuklardan farklı olarak koku duyguları gelişmiştir. Anne kokusunu çimen kokusuna benzetir, Şerife teyzesinininkini kuru güle, dedesinin kokusu ise güneş gibi kokmaktadır. Şerife teyzenin evindeki pembe oda ise gölge kokmaktadır.

3.1.1. Değerlendirme

Annesi komünist olduğu gerekçesiyle sorgulanan, babası ise politik suçlar nedeniyle kaçan ve aranan Metin'in ailesi aslında bu olaylar nedeniyle parçalanmıştır. Annesi ve babasının yokluğunda dedesinin yanına gönderilen Metin'in yolculuğu Ankara'dan Manisa'nın Salihli ilçesine doğru başlamaktadır.

Metin'in içerisinde doğup büyüdüğü ve ait olduğu Türk kültürü, çocuk olan Metin'in ağızından bütün saflığıyla, içtenliği ve samimiyetiyle okura

aktarılmaktadır. Anadolu'nun sakin kasabasında insanların sürdürdüğü hayat, imece, samimiyet, arkadaşlık, her ne olursa olsun dostu yarı yolda bırakmama ve ona sahip çıkma olguları âdeta okura ilmek ilmek işlenmektedir. Metin'in kurduğu cümleler ve betimlemeler aracılığıyla okurun gözünde canlandırma oluşmaktadır. Dedesi Hüseyin Efe'yi çok seven Metin, insanların yüzüne bakarak onlar hakkında öyküler oluşturmakta ve sürekli anlatmaktadır; aynı zamanda Metin çok meraklıdır. Çocuk olmasına rağmen olaylar hakkında her şeyi bilmek istemekte ve yaşanalar hakkında sürekli sorular sormaktadır.

3.2. Almanya'nın Ana Karakter Üzerindeki Etkisi

Almanya'da anne ve babası olmasına rağmen Metin Almanya'ya gitmek istemez. Fakat anne ve babasının arkadaşları tarafından kendi çocuklarıymış gibi gitmek zorundadır. "Hiçbir şey görmek istemiyor, hiçbir şey duymak istemiyor, Almanya'ya gitmek istemiyor, annesini görmek istemiyor, babasını görmek istemiyor, okula da gitmek istemiyor" (Bektaş; 1997: 244). Çünkü çok sevdiği dedesi ve yaşadığı ortamı bırakmak ona çok zor gelmektedir.

Metin Almanya'da mutsuzdur. Sahip olduğu değerler, sıcaklık, samimiyet, yardımseverlik olgularını sanayileşmiş bu toplumda bulamaz. Babası alkolik, annesi ise lezbiyen ilişkisi olan bir kadına dönüşmüştür. Her ne kadar anne ve babasının yanında olsa da aradığı mutluluğu bu uzak ülkede bulamaz. İlk gün gördüğü sofraya ile geçmişini kıyaslamaktadır: "Sofra tuhafına gidiyor Metin'in. Masanın üstünde her şey var, ama hiçbir şey yokmuş gibi. Burasının Türkiye'ye benzemediğini seziyor. 'Sofra Türkiye sofrası değil' diye düşünüyor. Bir şeyler yokmuş gibi, bir şeyler eksikmiş gibi..." (age.: 254-255).

İstemeyerek geldiği bu ülkeye karşı Metin suskunlaşmıştır. Âdeta gelmek zorunda olduğu ülkeyi ve çevresindeki insanları susarak cezalandırmakta ve yaşadığı acıları bu şekilde aktarmayı amaçlamakta, belki de bu şekilde yaralarını sarmak istemektedir. Çünkü geride çok sevdiği kültürünü bırakmıştır:

"Oysa kara, topak, cıvıl cıvıl bir çocuktan birkaç yıl öncesine dek, sürekli sorular soran" (Bektaş; 2014: 238)

"Metin..."

"N'olmuş Metin'e?"

"Şey, sana âşık galiba bu çocuk!"

"Sana ne?"

"Hani, son zamanlarda çok düşünüyor da! Zaten az konuşan bi insandı, şimdi hiç konuşmuyor yav!" (age.: 265)

"Konuşsana Metin, konuş, ne var, ne düşünüyorsun?"

Dudaklarını ısırıyor:

"Susma Metin, yalvarırım susma!" (age.: 268)

Dedesini hâlâ unutamayan Metin'in Türkiye ile bağları tamamen kopmaktadır. Almanya'nın soğuk yüzünü gören Metin orada herhangi bir samimi ortama rastlayamamakta, anne ve babası ile hayal ettiği gibi mutlu bir hayat sürememektedir. Annesinde yıllar önce hissettiği çimen kokusu artık yoktur. Ailesinde o sıcaklığı bulamayan, hatta anne ve babasının aynı apartmanda ama farklı dairelerde yaşadığını gören Metin kötü bir arkadaş çevresi edinmektedir. Onlarla beraber hırsızlık yapmakta, esrar içmektedir. Toplumdan soyutlanan ve ötekileştirilen bu insanlar romanın ilk iki bölümünde hissettirilen o sıcaklığı okura yansıtamamaktadır. Okur âdeta karanlık bir ülkenin karanlık sokaklarında gezdiğini hissetmektedir.

Arkadaş ortamı nedeniyle iyice eski hali kaybolan Metin onlara uymakta ve dedesinden öğrendiği değerleri kaybetmektedir. İçten içe özlem duymasına rağmen yanında her zaman bir gölge olan dedesi artık yoktur ve dolayısıyla Metin annesinin yanında olmasına rağmen yalnızdır. Annesinin gözleri eskisi gibi bakmamaktadır, annesi onun için bir yabancı olmuştur:

"Gözlerini kapasa, uyusa, uyusa, yıllarca uyusa, her şey de bitmiş olsa ve uzaklarda, çok uzaklarda bir kara kuru çocuk olarak yine yaşamaya başlasa... Bağların arasında, çay sularında... Boynunda asılı sapanı, cepleri taş dolu... Kuşlara atmazdı... Onların etinden n'olacaktı... Hüseyin Efe yanında... Daha nice şey öğretirdi dedesi ona... [...] Gözlerini kapatıyor Metin. Dönmek, gitmek istiyor eski yıllara..." (age.: 360-361)

Almanya Metin'in hayatını olumsuz bir şekilde etkilemiştir, hatta arkadaş ortamı yüzünden kokain de kullanmaktadır. "Ben hiç yemedim daha" (age.: 335) ifadesi ile Metin kokain başta olmak üzere "sarı kız" olarak nitelendirdikleri madde kullanımını da okura anlatmaktadır. Dolayısıyla

eskiye özlem duyan Metin, Almanya'da bu özlemini dindirmek için çabalamamaktadır. Çünkü kendisini hiçbir zaman buna uygun bir ortamda bulmamıştır. Bu nedenle Almanya, okur üzerinde negatif bir etki yaratmakta ve okura da Metin'in Türkiye yıllarını özleme imkânı sunmaktadır.

3.2.1. Değerlendirme

Eserin dördüncü bölümünde Metin ve arkadaşlarının hırsızlık olayına karışmaları ve başlarındaki bela aktarılmaktadır. Çocukluğundaki o uysal ve cana yakın Metin mafyaya karışmıştır. Kuş öldürmeyen Metin adam öldürmüştür. Yazar eserin sonunda Metin'i AIDSli biri olarak okura aktarmaktadır. Dolayısıyla burada yitip giden bir gençlik ve kaybolan değerler vardır. Bu durum için her ne kadar arkadaş ortamı sorumlu olarak yorumlanabilse de; aile bağlarının kopması, Türkiye'deki sıcaklığın yerini Almanya'da soğukluğa ve kopukluğa bırakması, arkadaşlık-dostluk ilişkilerinin ve sahip olunan değerlerin yok olması düşülen bu acı sonun en büyük sebeplerinden birkaçı olarak değerlendirilebilir.

Eserin üçüncü bölümü ile birlikte Metin'in Almanya yolculuğu başlamaktadır. Olaylar bu bölümden itibaren Metin tarafından değil, bir başkası tarafından anlatılmıştır. Aslında bununla bile okurun farklı bir dünya ile karşılaşacağı ve Metin'in o içtenliğinin kaybolacağı kendisini belli etmektedir. Türkiye saflığın, bozulmamış değerlerin, çocuksuluğun ülkesiyken; Almanya kaybolmanın, nötrlüğün adı olmaktadır. Metin dedesinin gölgesinde, onun himayesinde gayet mutlu bir çocukken; anne ve babası Almanya'da olmasına rağmen onların yanına gitmek istememektedir. Fakat dedesinin akli dengesini yitirmesi, Şerife teyzenin de zamanla yaşlanması ve yalnızca Hüseyin Efe'ye bakabilecek durumda olması Metin'in Almanya macerasının en büyük sebeplerindendir. Dolayısıyla Metin için en güzel günlerinin geçtiği, kendini ve kimliğini bulduğu yer artık geride kalmıştır.

Tarih boyunca insanların hayata tutunmak için yaptığı mücadeleler arasında yer alan göç olgusu yalnızca insanın hayatını değiştirmekle kalmayıp, sahip olunan kimlik üzerinde de değişiklikler oluşmasına sebep olmaktadır. Fakat hayatlarını sürdürebilmek için insanların farklı bir ülkeye göç etmesi olayına yakın geçmişte Türkiye de şahit olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ekonomisindeki çöküş ve insanî yardıma ihtiyaç duyulması nedeniyle Türkiye'den birçok

vatandaşımız Almanya'ya göç etmiş ve hayatlarını orada sürdürmeye başlamıştır. Göç eden insanlar yaşadıkları yalnızlığı, kimsesizliği, vatan özlemini, zorlukları edebî eserler aracılığıyla aktarmak ve Almanlara seslerini duyurmak istemiştir. "Konuk İşçi Edebiyatı", "Göçmen Edebiyatı" gibi farklı isimler ile adlandırılan bir edebiyat doğmuş ve hem o zamanki kuşaklara hem de sonraki kuşaklara yaşanılan zorluklar birer miras olarak aktarılmıştır. Aslında Almanya'ya işçi olarak giden vatandaşların Almanya'da kalıcı gibi görünmeleri Almanları tedirgin etmiş ve daha çok bu sebeple ortaya çıkan edebiyat "Konuk İşçi Edebiyatı" olarak adlandırılmıştır. Zafer Şenocak'ın cümleleri ile Almanların işçilere bakışı şu şekilde aktarılmaktadır:

İş gücü olarak çağrıldı bu insanlar Almanya'ya. Burada bulunmalarının birinci nedeni ekonomik. Almanya bir göç ülkesi değil. Öyleyse bu insanlar burada konuk. Ama bu konukluk uzadıkça ev sahipleri bundan kaygılanıyor [...] İş gücü demek yedek parça demek değil. Onlar birer insan. Geçmiş bir tarihleri, kendilerine özgü bir dünyaları ve kültürleri var (Karakuş & Kuruyazıcı; 2004: 4).

Birinci kuşak yazarlar daha çok kendi duygu ve düşüncelerini yansıtmıştır. Bu yazarlar Türkiye'de doğup belirli bir süre zarfında burada yaşadıkları için ülkenin gelenek, görenek ve kültürüne hakimlerdir. Dolayısıyla gittikleri ülke ile kendi ülkelerini kıyaslama fırsatı bulmuşlardır. Daha çok vatan sevgisi ağır bastığından ve dil probleminin sebep olduğu dışlanma duygusu ortaya çıktığından birinci kuşak yazarların eserlerinde okur iki kültürü kıyaslayabilmiştir. Ayrıca yabancılaşma ve ötekileşme de bu eserlerde sık sık ele alınan konulardandır.

İkinci kuşak yazarlarda ise durum biraz değişmekte ve ele alınan konularda farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu yazarlar birinci kuşak yazarlardan farklı olarak orada doğdukları için Almancaya hakim ve Almanya'ya yakın; anavatanlarına ise uzaktadırlar. Türk kültürü, gelenek ve görenekleriyle yetişmiş ebeveynleri tarafından ikinci kuşak üzerinde baskı oluşturulmaktadır. Çünkü bir yandan yitip gitmesini istemedikleri kendi kültürleri, diğer tarafta ise içinde yaşadıkları ülkenin kültürü vardır. Dolayısıyla bu kuşak yazarlarda daha çok iki kültür arasında kalmanın doğurduğu kimlik sorunsalı teması ağır basmaktadır. Almanya'da doğup büyüdükleri için artık vatan özlemi değil, "ben kimim, nereye aitim, hangi

topluma mensubum” benzeri soruların cevaplarının arandığı eserler ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü kuşak yazarlarda ise kimlik problemleri bir kenara bırakılmaya başlanmakta ve artık Almanyalı Türk olgusu kabul edilmektedir. Vatan özlemi, gurbet, memleket, kimlik çatışması, araf gibi konular artık yerlerini “çevre kirliliği, savaş, bilim, gerçeklik” (Çoraklı; 2016: 155) gibi evrensel sorunlara ve temalara bırakmıştır.

4. SONUÇ

Çalışmada incelenen “Gölge Kokusu” adlı romanın ilk iki bölümünde küçük Metin’in Anadolu’nun bir kasabasında geçen çocukluğu anlatılmaktadır. Anne ve babası siyasi olaylar nedeniyle kendisinden uzaklaştırılan ve dedesinin yanında bir süre yaşamak zorunda kalan Metin’in ağzından anlatılan olaylar, okurun içini ısıtmaktadır. Çok konuşkan ve meraklı olan Metin dedesinden bir sürü şey öğrenmekte ve bu kasabada samimiyeti, dostluğu, aynı zamanda da vefa kavramını kavramaktadır. Bir yandan özellikle annesini özlemesine rağmen, âdeta gölge gibi peşinde olan dedesi ile hayata yeni bir pencereden bakmayı öğrenmekte ve hayatı sevmektedir.

Eserin diğer üç bölümü ise Almanya’da geçmekte ve anlatıcı değişmektedir. Metin artık delikanlı olmakta ve bulunduğu Almanya’nın soğukluğunu hissederek kendi sıcaklığını ve masumiyetini kaybetmektedir. Her ne kadar annesini sevse ve Almanya’da anne ve babası ile yaşayacak olsa da dedesinden koparılmak hoşuna gitmemektedir. Dolayısıyla konuşkan Metin’in yerine suskun, hiçbir çabası ve hedefi olmayan, tamamen zıt karakterde bir kişilik ortaya çıkmaktadır. Bu bölümlerde okur âdeta Almanya’nın soğukluğunu ve insanların yaşadığı kopukluğu hissetmektedir. Edindiği yanlış arkadaş çevresi aslında Metin’in hayatını karartmaktadır; fakat annesine sevgi yerine artık nefret beslemeye başlayan Metin bu durumun farkına varmamakta ya da annesine karşı olan isyanını bu şekilde dışarıya yansıtmaktadır. Yalnızca sessizliğe bürünmesi ile değil, aynı zamanda eve bile uğramayıp annesinden kendisini mahrum ederek de karşı tarafı cezalandırmaktadır. Çünkü Metin Almanya’ya zorla getirilmiş ve yaşadığı topraklardan koparılmıştır.

Ana çerçeveye bakıldığı zaman tek kişi üzerinde iki farklı ülke ve kültürleri göze çarpmaktadır. Bir tarafta Anadolu; diğer tarafta ise Almanya.

Aslında burada geleneksel toplum yapısı, bozulmayan, değişmeyen kültür ve endüstri toplumunun bir kıyaslaması vardır denilebilir. Çünkü Metin de annesi de Türkiye'de güzeldir. Onlar Türkiye'de bozulmamış, öz benliklerini korumuştur. Almanya ise hem Metin'in hem de anne-babasının hayatlarını karartmış, onları kirletmiştir. Almanya âdeta bir canavar gibi kendisine giden saf ve temiz insanları yutmuştur. Kalabalık olan Almanya'nın soğukluğunda kaybolan yılların ve gençliğin adıdır Metin.

Dolayısıyla bu çalışma ile Almanya'ya göç eden bir ailenin dramı, nasıl parçalandığı, öz topraklarını geride bırakırken aslında bir yandan da öz benliklerini nasıl geride bıraktıkları irdelenmiştir. Hem de Almanya'ya giden her ailenin mutlu mesut bir hayat sürmediği, böyle dağılan ve parçalanan ailelerin olduğu vurgusu da yapılmıştır. Sonuç olarak bir çocuğun ve sonrasında bir delikanlının bakış açısıyla gözler önüne serilen göçün insan hayatını her zaman olumlu etkilemediği, kendisini bir anda boşlukta bulan bir insanın neler yapabileceği, hangi kötü davranışları sergileyebileceği de göçün olumsuz yönlerinden bir tanesi olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca Atif Yılmaz'ın yönetmenliğini yaptığı ve baş rollerini Tarık AKAN ile Zara'nın paylaştığı 1999 yapımı Eylül Fırtınası filmi "Gölge Kokusu" adlı romandan uyarlanmıştır. Fakat romanda Metin ve ailesinin Almanya'daki hayatı da yer alırken, filmde bu kısımlar sahnelenmemiştir. Son sahnede Metin Almanya'ya gitmek için anne ve babasının arkadaşları ile birlikte havaalanına gitmekte ve film öyle son bulmaktadır. Ayrıca romanda Metin beşinci sınıfta kaldığı sene Almanya'ya giderken, filmde birinci sınıfın yaz tatilindeyken Almanya'ya gitmektedir. Sırf siyasi mesajlar vermek adına roman ve film arasında bunlara benzer birçok farklılık bulunmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiği zaman ileride yapılacak çalışmalar açısından sinema uyarlaması ile roman ve romandaki izleklerin karşılaştırılmasının yapılması faydalı olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aktürk, A. (2009). Interkulturelles Lernen im Deutschunterricht: Vorschläge zur Didaktisierung türkischer Migranteliteratur. Hamburg: Igel Verlag.
- Aytaç, G. (1994). Çağdaş Alman Edebiyatı. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Baypınar, Y. (1992). "Türk Şairleri Türkçeye Çevirmek", Littera Edebiyat Yazıları, Cilt:3, s.355-362.

- Bektaş, H. (1997). Gölge Kokusu. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Bektaş, H. (2014). Gölge Kokusu. İzmir: Tudem Yayın Grubu.
- Brenner, P. J. (2011). Neue deutsche Literaturgeschichte: Vom Ackermann zu Günter Grass. 3. Auflage. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Çoraklı, Ş. (2016) “Araf’taki Edebiyat”. Göç Üzerine Yazın ve İncelemeleri. (Hızl. Ali Tilbe & Sonel Bosnalı) içerisinde, Bölüm 13: Transnational Press, London.
- Fay, B. (2001). Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çok Kültürlü Bir Yaklaşım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gitmez, A. (1983). Yurt Dışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler. İstanbul: Alan Yayınları.
- Kocadoru, Y. (2003). Geçmişten Günümüze Almanya’da Almanca Yazan Türkler ve Emine Sevgi Özdamar. Eskişehir: Rema Matb.
- Kuruyazıcı, N. (2001). “Almanya’da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması”; Gurbeti Vatan Edenler/ Almanca Yazan Almanyalı Türkler; (yay. haz. M. Karakuş, N. Kuruyazıcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s. 3-25.
- Oralış, M. (2001). “Gurbeti Vatan Edenler”. Gurbeti Vatan Edenler/Almanca Yazan Almanyalı Türkler, (yay. haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., /2659, 1. bs., s.35-50.
- Özkırımlı, A. (2004). Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Sayın, Ş. (1992). “Vatan Duygusu Coğrafya ile Sınırlı mıdır?”. Hürriyet Gösteri. Almanya’da Yazan Türkler. Sayı 144.
- Şölçün, S. (2007). “Literatur der türkischen Minderheit”. İçerisinde: Interkulturelle Literatur in Deutschland. Edt: Carmine Chiellino. Stuttgart: J. B. Metzler. S.135-152.
- Turan, K. (1997). Almanya’da Türk Olmak. T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.

Burcu ÖZTÜRK ve Şahbender ÇORAKLI
Habib Bektaş'ın "Gölge Kokusu" Adlı Romanında İki Farklı Ülke Yansımaları
Two Different Countries' Reflections Of Habib Bektaş's Novel In "Gölge Kokusu"

- Yasa, İ. (1979). "Yurda Döner İşçiler ve Toplumsal Değişme".
Ankara: TODAİE Yayınları. No: 182. S.4-14.
- Yeşilada, K. E. (2001). "Göçmen İşçi Yazını' Ya da Now Turkish Is It?", Nazan Aksoy vd., Çağdaş Türk Yazını I, (hzl. Zehra İpşiroğlu), İstanbul: Adam Yay., 1. bs.